

บทที่ 3

การใช้และการตีความกฎหมาย

3.1 การใช้กฎหมาย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่ากฎหมายเป็นกฎหรือข้อบังคับความประพฤติของมนุษย์เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบ แต่ประชาชนจะทราบได้อย่างไรว่ามีกฎหมายใดบ้าง จะได้ปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ได้อย่างถูกต้อง ไม่ฝ่าฝืนหรือประพฤติดีกกฎหมาย นอกจากนี้การที่จะนำเอากฎหมายมาใช้บังคับแก่ประชาชนนั้นจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงขอบเขตในการใช้บังคับกฎหมายด้วยว่าจะนำกฎหมายนั้นมาใช้บังคับเมื่อใด ที่ใด แก่บุคคลใด และใช้บังคับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นอย่างไร ดังนั้นปัญหาในเรื่องการใช้บังคับกฎหมายดังกล่าวจึงมีหลักเกณฑ์ที่จะต้องพิจารณา 5 ประการ คือ

- 3.1.1 การประกาศใช้กฎหมายเพื่อให้ประชาชนทราบ
- 3.1.2 วันเริ่มใช้กฎหมาย
- 3.1.3 สถานที่ใช้กฎหมาย
- 3.1.4 บุคคลที่กฎหมายใช้บังคับ
- 3.1.5 การใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริง

3.1.1 การประกาศใช้กฎหมายเพื่อให้ประชาชนทราบ

มีหลักทั่วไปในการใช้บังคับกฎหมายว่า “ความไม่รู้กฎหมาย ไม่เป็นข้อแก้ตัว” (Ignorance of law excuse no man) ดังนั้นประชาชนจึงอ้างความไม่รู้กฎหมายเพื่อที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและปฏิเสธความรับผิดชอบไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรับผิดชอบในทางอาญานั้นได้มีประมวลกฎหมายอาญามาตรา 64 บัญญัติว่า “บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดชอบในทางอาญาไม่ได้.....” สำหรับกฎหมายอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกันแม้จะไม่มีบทบัญญัติให้รับโทษเหมือนอย่างกฎหมายอาญาก็ตาม แต่การที่กฎหมายกำหนดให้

บุคคลมีสิทธิและปฏิบัติตามกฎหมายนั้น ประชาชนจะปฏิเสธไม่รู้และไม่ปฏิบัติตามกฎหมายไม่ได้

ดังนั้นเพื่อให้ประชาชนได้ทราบว่ามีความหมายใดออกมาใช้บังคับแล้ว ทางราชการจึงได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้นประเภทหนึ่งเรียกว่า “ราชกิจจานุเบกษา” เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ขึ้นเผยแพร่ทุกสัปดาห์เพื่อประกาศกฎหมาย คำสั่ง ระเบียบและข้อบังคับตลอดจนข้อเท็จจริงที่สำคัญ ๆ ให้หน่วยราชการและบุคคลทั่วไปได้ทราบ เมื่อกฎหมาย คำสั่ง ระเบียบและข้อบังคับตลอดจนข้อเท็จจริงใดได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วถือว่าประชาชนทุกคนจะต้องทราบจะอ้างว่าไม่ทราบไม่ได้

สำหรับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั้น นอกจากการประกาศใช้กฎหมายนี้ จะต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ยังมีบทบัญญัติหลายมาตราที่กำหนดกรณีที่ต้องมีการประกาศในราชกิจจานุเบกษาเพื่อให้บุคคลทั่วไปทราบ จึงจะมีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายสำหรับกรณีนั้น ๆ เช่น คำสั่งของศาลที่สั่งให้บุคคลเป็นคนไร้ความสามารถ (มาตรา 28) คำสั่งของศาลที่สั่งให้บุคคลเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ (มาตรา 32) คำสั่งศาลให้เป็นคนสาปสูญหรือคำสั่งถอนคำสั่งให้เป็นคนสาปสูญ (มาตรา 64) เป็นต้น นอกจากนี้ในการจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทเพื่อให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล กฎหมายได้กำหนดให้แต่งย่อรายการจดทะเบียนส่งไปลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา (มาตรา 1021) และเมื่อได้พิมพ์โฆษณาแล้ว ให้ถือว่าบรรดาเอกสารและข้อความซึ่งได้จดทะเบียนนั้น เป็นอันรู้แก่บุคคลทั่วไป (มาตรา 1022) ดังนั้นบุคคลที่เข้ามาทำสัญญาเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทที่ได้จดทะเบียนแล้ว จึงถือว่าต้องทราบรายละเอียดต่าง ๆ ที่ห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทได้จดทะเบียนไว้แล้วด้วย เช่น ต้องทราบถึงวัตถุประสงค์และการเป็นผู้จัดการตลอดจนขอบเขตอำนาจหน้าที่ของผู้จัดการ ถ้ามีการทำสัญญากับผู้จัดการของห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทซึ่งเป็นการนอกวัตถุประสงค์หรือเกินขอบเขตอำนาจหน้าที่ของผู้จัดการ ก็จะฟ้องร้องบังคับคดีห้างหุ้นส่วนหรือบริษัทไม่ได้ เพราะถือว่าต้องทราบเรื่องนั้น ๆ แล้ว เนื่องจากได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว

3.1.2 วันเริ่มใช้กฎหมาย

เมื่อทราบว่ากฎหมายจะประกาศให้ประชาชนทราบอย่างไรแล้ว เรื่องที่จะต้องพิจารณาต่อไปคือกฎหมายจะใช้บังคับเมื่อใด โดยปกติเมื่อประกาศใช้กฎหมายโดยอ้อมมีบทบัญญัติกำหนดวันใช้บังคับเอาไว้ในกฎหมายนั่นเอง ซึ่งมีกำหนดวันเริ่มใช้กฎหมายแตกต่างกันดังนี้

1) ให้ใช้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในกรณีที่กฎหมายจำเป็นต้องประกาศใช้โดยเร่งด่วน ซึ่งถ้าให้ใช้บังคับล่าช้าไปอาจก่อให้เกิดความเสียหาย ราษฎรอาจรู้ล่วงหน้าแล้วอาจหาทางหลบเลี่ยงบทบัญญัติของกฎหมายเสียก่อนในการนี้กฎหมายก็จะกำหนดเวลาแน่นอนไว้เลยเพื่อให้เริ่มมีผลใช้บังคับในวันใด ซึ่งโดยปกติก็มักจะกำหนดให้มีผลใช้บังคับทันทีในวันประกาศในราชกิจจานุเบกษานั้นเอง เช่น พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2478 มาตรา 2 บัญญัติ “ให้ใช้พระราชบัญญัตินี้ตั้งแต่วันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป” ดังนั้น เมื่อพระราชบัญญัติฉบับนี้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2478 ก็ย่อมมีผลใช้บังคับในวันเดียวกันนั่นเอง คือวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2478 เป็นต้น

2) ให้ใช้ตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสทราบข้อความของกฎหมายล่วงหน้าหนึ่งวัน วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช้ปฏิบัติอยู่เป็นประจำสำหรับกฎหมายทั่วไปในปัจจุบัน เช่น พระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2479 มาตรา 2 บัญญัติว่า “พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป” ดังนั้น เมื่อพระราชบัญญัติรับราชการทหารได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2479 จึงเริ่มมีผลบังคับในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2479 เป็นต้นไป

3) กำหนดเวลาให้ใช้ในอนาคต โดยกำหนดวันใช้บังคับเป็นเวลาล่วงหน้าหลาย ๆ วัน เพื่อให้เจ้าพนักงานและประชาชนเตรียมพร้อมที่จะปฏิบัติตามกฎหมายนั้นก็ได้หรือเพื่อให้ทางราชการเองมีโอกาสเตรียมเครื่องมือ เครื่องใช้ แบบพิมพ์ ฝึกหัดอบรม

เจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามกฎหมายนั้นก็ได้ กำหนดเวลาให้ใช้กฎหมายใน อนาคตนี้อาจแยกเป็น

(1) กำหนดเป็นวัน เดือน ปี ให้ใช้กฎหมายมาเลย เช่น พระราชบัญญัติ ให้ใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 กำหนดให้ประมวลกฎหมายอาญาใช้บังคับ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 เป็นต้นไป

(2) กำหนดให้ใช้ในอนาคต โดยไม่ระบุเป็น วัน เดือน ปี แต่กำหนดเป็น ระยะเวลาที่วัน ก็เดือน หลังจากวันที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษาก็ได้ เช่น ประกาศ คณะปฏิวัติฉบับที่ 103 ลงวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2515 เรื่องการคุ้มครองแรงงาน ให้มีผล ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสามสิบวัน นับแต่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป หรือ พระราชบัญญัติแรงงานสัมพันธ์ให้ใช้บังคับเมื่อพ้นกำหนดสามสิบวัน นับแต่ประกาศใน ราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

(3) การกำหนดให้ใช้ในอนาคตโดยไม่ระบุ วัน เดือน ปี หรือระยะเวลาที่ แน่นนอน แต่กำหนดไว้กว้าง ๆ ว่าจะให้ใช้กฎหมายบังคับเมื่อไร จะประกาศออกมาเป็น กฎหมายระดับรอง เช่น พระราชกฤษฎีกา หรือกฎกระทรวง จะกำหนดสถานที่และวันใช้ บังคับของกฎหมายอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อให้รัฐบาลใช้ดุลพินิจพิจารณากฎหมายมาใช้ ให้เหมาะสมแก่สภาพท้องที่ และให้เวลาแก่เจ้าพนักงานของรัฐบาลที่จะเตรียมการไว้ให้ เรียบร้อยก่อนที่กฎหมายจะใช้บังคับ เช่น พระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ. 2518 กำหนดว่า การดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมให้ตราเป็นพระราช กฤษฎีกา เป็นต้น

4) ในกรณีที่กฎหมายไม่ได้กำหนดวันใช้บังคับลงไว้ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นก็ต้อง เป็นไปตามหลักทั่วไปที่ว่า “กฎหมายไม่มีผลย้อนหลัง” เพราะโดยปกติกฎหมายย่อมจะ บัญญัติขึ้นเพื่อให้บังคับในอนาคต กล่าวคือ กฎหมายจะใช้บังคับแก่กรณีที่เกิดขึ้นใน อนาคตนับตั้งแต่วันที่ประกาศใช้กฎหมายเป็นต้นไปเท่านั้น กฎหมายจะไม่บังคับแก่การ กระทำที่เกิดขึ้นก่อนวันใช้บังคับแห่งกฎหมายนั้น เพราะหากยอมให้ทำเช่นนั้นได้แล้วก็ ย่อมจะเกิดความไม่เป็นธรรมขึ้นได้ เช่น ก่อนวันที่ 1 มกราคม 2539 การขับรถยนต์โดย

ไม่คาดเข็มขัดนิรภัยไม่เป็นความผิด หากต่อมาในวันที่ 1 มกราคม 2539 มีกฎหมาย ประกาศใช้บังคับว่าผู้ขับขี่รถยนต์จะต้องคาดเข็มขัดนิรภัย มิฉะนั้นมีความผิดตามกฎหมาย กฎหมายเช่นนี้ย่อมบังคับแก่การกระทำตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2539 หรือถัดจากวันนั้น เป็นต้นไป จะบัญญัติว่าการขับขี่รถยนต์โดยไม่คาดเข็มขัดนิรภัยก่อนวันที่ 1 มกราคม 2539 เป็นความผิดย่อมไม่ได้เพราะเป็นการบังคับใช้กฎหมายย้อนหลัง แต่อย่างไรก็ดี หลักที่ว่ากฎหมายไม่มีผลย้อนหลังก็มีข้อยกเว้นเช่นกัน ซึ่งเราจะได้ศึกษากันในชั้นสูงต่อไป

3.1.3 สถานที่ใช้กฎหมาย

การใช้บังคับกฎหมายนั้นมีหลักว่ากฎหมายย่อมใช้บังคับได้ทั่วราชอาณาจักรเว้นแต่ จะมีบทบัญญัติว่ากฎหมายใดให้ใช้เฉพาะท้องที่ใด หรือให้ใช้บังคับแก่การกระทำหรือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร

สถานที่ใช้กฎหมายแยกออกพิจารณาได้ดังนี้

1) กฎหมายใช้บังคับทั่วราชอาณาจักร

เมื่อมีการประกาศใช้กฎหมายใดแล้ว ถ้าไม่มีบทบัญญัติกำหนดสถานที่ใช้ ไว้เป็นอย่างอื่น กฎหมายนั้นต้องใช้บังคับได้ทั่วราชอาณาจักร คำว่า “ราชอาณาจักร” ในที่นี้หมายถึง

- (1) พื้นดินในประเทศไทย (รวมถึงแม่น้ำ ลำคลอง บึง ทะเลสาบด้วย)
- (2) ทะเลอันเป็นอ่าวไทยตามพระราชบัญญัติกำหนดเขตจังหวัดในอ่าวไทย

ตอนใน พ.ศ. 2520

- (3) ทะเลอันห่างจากฝั่งที่เป็นดินแดนของประเทศไทยไม่เกิน 12 ไมล์ทะเล
- (4) พื้นอากาศเหนือ (1) (2) (3)
- (5) เรือไทยหรืออากาศยานไทยไม่ว่าอยู่ที่ใด

2) กฎหมายใช้บังคับเฉพาะท้องถิ่นในราชอาณาจักร

กฎหมายบางฉบับ มีความมุ่งหมายเพื่อใช้บังคับเฉพาะเขตท้องที่ใดท้องที่หนึ่งภายในราชอาณาจักร เช่น กฎหมายเกี่ยวกับระเบียบบริหารราชการส่วนท้องถิ่นใช้บังคับเฉพาะภายในท้องถิ่นนั้น ๆ หรือตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา สตูล พ.ศ. 2498 กำหนดว่าในการวินิจฉัยคดีแพ่งเกี่ยวกับเรื่องครอบครัวและมรดกของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามของศาลชั้นต้นในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล ให้ใช้กฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดกแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นต้น

3) กฎหมายใช้บังคับถึงการกระทำที่เกิดขึ้นนอกราชอาณาจักร

กฎหมายอาจใช้บังคับถึงการกระทำหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนอกราชอาณาจักรได้ ซึ่งเป็นข้อยกเว้นของหลักที่ว่า “กฎหมายย่อมใช้บังคับเฉพาะในราชอาณาจักร” การใช้กฎหมายนอกราชอาณาจักรในปัจจุบันนี้มี 2 กรณี คือ

(1) ทางแพ่ง มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการจัดกันแห่งกฎหมาย พุทธศักราช 2481 บัญญัติหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคดีที่มีข้อเท็จจริงพัวพันกับต่างประเทศในทางแพ่ง กล่าวคืออาจมีการกระทำทั้งหมดหรือบางส่วนเกิดขึ้นนอกประเทศ เช่น การทำสัญญาในต่างประเทศ การสมรสในต่างประเทศ ทรัพย์สินที่พิพาทกันอยู่ในต่างประเทศ ในกรณีเหล่านี้มีปัญหาว่าจะใช้กฎหมายไทยหรือกฎหมายต่างประเทศบังคับได้เพียงใด ฉะนั้นจึงมีหลายกรณีที่กฎหมายฉบับนี้ให้ใช้กฎหมายไทยบังคับแก่การกระทำภายนอกราชอาณาจักร เช่น ความสามารถในการมีสิทธิ และการใช้สิทธิบางประการของคนไทยในต่างประเทศ ต้องถือหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมายไทย ตัวอย่างเช่น การสมรสระหว่างคนไทยกับคนไทย หรือคนไทยกับคนต่างด้าวซึ่งได้กระทำในต่างประเทศตามแบบที่กฎหมายไทยกำหนดไว้ ย่อมเป็นอันสมบูรณ์ตามกฎหมายไทย เป็นต้น

(2) ทางอาญา ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 มีบทบัญญัติระบุดังความผิดบางประเภทที่กระทำนอกราชอาณาจักร แต่อาจถูกลงโทษในราชอาณาจักรได้

เช่นการกระทำความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายนอกราชอาณาจักร ความผิดฐานปลอมหรือแปลงเงินตรา เป็นต้น

3.1.4 บุคคลที่กฎหมายใช้บังคับ

โดยที่กฎหมายเป็นกฎหรือข้อบังคับความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ฉะนั้นกฎหมายที่ตราออกมาใช้ย่อมต้องบังคับแก่สมาชิกทุกคนในสังคมนั้นด้วยตัวอย่างเช่น กฎหมายไทยที่ตราออกมาใช้บังคับในประเทศไทยย่อมใช้บังคับแก่บุคคลทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคนไทยหรือคนต่างด้าว เพราะถือว่าทุกคนที่อยู่ในประเทศไทยย่อมต้องปฏิบัติตามกฎหมายไทย แต่มีข้อยกเว้นที่กฎหมายอาจไม่ใช้บังคับแก่บุคคลบางประเภทก็ได้ ซึ่งจะต้องมีกฎหมายกำหนดไว้โดยชัดแจ้ง กฎหมายที่ยกเว้นนี้ ได้แก่

1) ยกเว้นตามกฎหมายไทย เช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กำหนดยกเว้นมิให้ใช้กฎหมายบังคับแก่พระมหากษัตริย์ เพราะถือว่าองค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะล่วงละเมิดมิได้ ทั้งนี้เป็นไปตาม หลักการอันเป็นสากลนิยมที่ว่า พระองค์ไม่ทรงอยู่ในฐานะซึ่งอาจกระทำผิดได้ (The king can do no wrong) ผู้ใดจะฟ้องร้องพระมหากษัตริย์ไม่ว่าทางแพ่งหรืออาญาใด ๆ ไม่ได้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ที่มีหลักการเช่นนี้เป็นสากลนิยม ก็เพราะพระมหากษัตริย์ในระบบประชาธิปไตย เช่นในประเทศไทยนี้ มีกฎหมายบัญญัติไว้ให้มีบุคคลที่รับผิดชอบ ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการอยู่แล้วในหลายกรณีด้วยกัน

นอกจากนี้ บทบัญญัติของกฎหมายรัฐธรรมนูญ ยังได้ให้ความคุ้มครองสมาชิกรัฐสภามิให้ถูกฟ้องร้องในทางใด ๆ ในการให้ถ้อยคำแถลงข้อเท็จจริง หรือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ตลอดจนผู้พิมพ์ผู้โฆษณารายงานการประชุมสภา ก็ได้รับความคุ้มครองด้วย โดยถือเป็นเอกสิทธิ์โดยเด็ดขาด ผู้ใดจะนำไปฟ้องร้องว่าเป็นความผิดอาญา ความผิดวินัยหรือความผิดทางแพ่ง มิได้

2) ยกเว้นตามกฎหมายอื่น ๆ เช่น กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองซึ่งมีหลักที่นานาอารยประเทศทั่วโลกยึดถือร่วมกันว่า จะไม่ใช้กฎหมายของตนบังคับแก่คนต่างประเทศบางประเทศ ได้แก่ ประมุขของรัฐต่างประเทศ ทูตและบุคคลในคณะทูต ฯลฯ เหตุผลที่ประเทศต่าง ๆ ถือหลักข้อนี้ก็คือ เป็นการให้เกียรติแก่ประมุขของรัฐต่างประเทศหรือผู้แทนของรัฐต่างประเทศ โดยถือหลักถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติตอบแทนกันนั่นเอง

3.1.5 การใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริง

การใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงคือการนำเอาบทบัญญัติของกฎหมายไปปรับกับคดีหรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ผู้ใช้กฎหมายไม่ว่าจะเป็นศาลหรือเจ้าพนักงานจะเป็นผู้นำเอาตัวบทกฎหมายไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เช่น เมื่อผู้พิพากษาจะตัดสินคดีก็ต้องพิจารณาว่าข้อเท็จจริงอันเป็นประเด็นโต้เถียงกันมีอยู่อย่างไร และฟังสรุปได้อย่างไร แล้วจึงนำตัวบทกฎหมายมาปรับกับคดีนั้น ๆ ในกรณีที่ตัวบทกฎหมายมีความหมายกำกวมไม่แน่นอน ผู้พิพากษาก็ต้องตีความหรือค้นหาความหมายของตัวบทกฎหมายนั้น ๆ ก่อนว่ามีความหมายอย่างไร เมื่อทราบความหมายจากการตีความแล้ว จึงนำตัวบทกฎหมายนั้นไปปรับกับคดีได้ และเมื่อปรับตัวบทกฎหมายเข้ากับข้อเท็จจริงในคดีนั้นแล้ว ผู้พิพากษาก็จะทราบผลลัพธ์ว่าควรตัดสินคดีอย่างไร วิธีการปรับกฎหมายเข้ากับข้อเท็จจริงนี้เจ้าพนักงาน เช่น พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการก็ต้องนำมาใช้ในการสอบสวนหรือฟ้องร้องคดีด้วย กล่าวคือต้องฟังให้ได้ข้อเท็จจริงที่แน่นอนแล้วจึงใช้กฎหมายปรับได้

1) หลักเกณฑ์ในการใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริง แบ่งออกเป็น 4 ประการ ดังนี้

(1) ต้องพิจารณาว่าข้อเท็จจริงนั้นเป็นเรื่องอะไร เนื่องจากข้อเท็จจริงต่าง ๆ นั้นจะเกี่ยวข้องกับตัวบทกฎหมายแตกต่างกัน เราจะต้องทราบเสียก่อนว่าข้อเท็จจริงนั้นเป็นเรื่องอะไร จึงจะนำเอาตัวบทกฎหมายมาปรับใช้ได้ถูกต้อง เช่น นาย ก ชกหน้า นาย ข จนปากแตก เป็นข้อเท็จจริงเรื่องการกระทำผิดทางอาญาเรื่องทำร้ายร่างกาย หรือนายดำตกลงขายโทรทัศน์ให้แก่นายแดงในราคา 1 หมื่นบาท เมื่อนายดำส่งมอบ

โทรทัศน์แก่นายแดงแล้ว นายแดงไม่ชำระเงินให้แก่นายดำ นายดำจึงฟ้องนายแดงต่อศาล
ดังนี้เป็นข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เรื่องการผิดสัญญาซื้อขาย เป็นต้น

(2) **หลักเกณฑ์ของตัวบทกฎหมายในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างไร** เมื่อ
ทราบข้อเท็จจริงว่าเป็นเรื่องอะไรแล้ว ก็ต้องพิจารณาต่อไปว่า ตัวบทกฎหมายที่จะนำมา
ปรับนั้นกับข้อเท็จจริงเป็นอย่างไรด้วย เช่น ตามตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นมีหลักเกณฑ์ของ
กฎหมายอาญาในเรื่องการทำร้ายร่างกายบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295
ว่า “ผู้ใดทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้ได้รับอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ ต้องระวางโทษ
จำคุกไม่เกินสองปีปรับไม่เกินสี่พันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ” เป็นต้น หรือในกรณีตาม
ตัวอย่างเรื่องการผิดสัญญาซื้อขายก็มีบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์
มาตรา 486 บัญญัติว่า “ผู้ซื้อจำต้องรับมอบทรัพย์สินและใช้ราคาตามข้อสัญญาซื้อขาย”
 เป็นต้น

(3) **ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นเข้ากับหลักเกณฑ์ของกฎหมายนั้น ๆ หรือไม่**
เมื่อทราบหลักเกณฑ์ของกฎหมายในเรื่องนั้น ๆ แล้ว ก็ต้องลงมือนำข้อเท็จจริงไปปรับกับ
หลักเกณฑ์ของกฎหมายนั้น ๆ ว่าเข้าตามหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบของกฎหมายโดย
ครบถ้วนหรือไม่ ในเรื่องการทำร้ายร่างกายก็ต้องพิจารณาว่ามีการทำร้ายร่างกายโดยเจตนา
เป็นเหตุให้ได้รับอันตรายแก่ร่างกายและจิตใจครบองค์ประกอบความผิดหรือไม่ หรือใน
เรื่องผิดสัญญาซื้อขายก็ต้องพิจารณาว่าผู้ซื้อได้ชดใช้ราคาให้แก่ผู้ขายหรือไม่

(4) **ถ้าข้อเท็จจริงสามารถปรับเข้ากับหลักเกณฑ์ของกฎหมายแล้วผล
ลัพธ์หรือคำตอบจะเป็นอย่างไร** เมื่อได้ดำเนินการตามข้อนี้ โดยเราสามารถนำเอาข้อเท็จ
จริงที่เกิดขึ้นมาปรับเข้ากับหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบของกฎหมายได้สมบูรณ์ครบถ้วน
ก็จะได้ผลลัพธ์หรือคำตอบที่ต้องการ เช่น การที่นาย ก ชกหน้านาย ข จนปากแตก
สามารถปรับเข้ากับประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 ได้เพราะ นาย ก ได้กระทำการ
ชกหน้านาย ข โดยเจตนาจนได้รับบาดเจ็บปากแตก นาย ก จึงมีความผิดฐานทำร้ายร่าง
กายหรือการที่นายแดง ชื้อโทรทัศน์จากนายดำแล้วไม่ชำระเงินก็สามารถปรับเข้ากับ
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 486 ได้ เพราะนายแดงซึ่งเป็นผู้ซื้อไม่ปฏิบัติ

หน้าที่ในการชำระราคาตามข้อสัญญาซื้อขายที่ตกลงกัน จึงต้องใช้ราคาตามที่กฎหมายได้บัญญัติเอาไว้

การที่จะใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้องนั้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาหลักเกณฑ์ของกฎหมายโดยการจดจำและเข้าใจหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบของกฎหมายให้ได้ดีเสียก่อน ถ้าไม่สามารถจำหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบได้ หรือจำได้แต่ไม่เข้าใจ ก็ย่อมจะใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงไม่ได้โดยถูกต้อง

2) หลักทั่วไปในการใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงในทางแพ่ง

ในการใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในทางแพ่งนี้ มีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 4 บัญญัติว่า

“กฎหมายนั้นต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบทบัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษรหรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ

บทบัญญัติมาตรา 4 วรรคแรก หมายความว่า การใช้กฎหมายเพื่อปรับกับข้อเท็จจริงนั้นจะต้องพิจารณาไปตามตัวอักษรและความมุ่งหมายไปพร้อม ๆ กันไม่ใช่พิจารณาตัวอักษรก่อนแล้วจึงพิจารณาความมุ่งหมาย ตัวอย่างเช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1564 บัญญัติว่า “บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูและให้การศึกษาตามสมควรแก่บุตร” มีปัญหาว่าบุตรที่บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูนั้น หมายถึง บุตรประเภทใด เพราะในคำบทใช้คำว่า “บุตร” เท่านั้น ในการใช้กฎหมายแพ่งดังกล่าวนี้ ผู้ใช้กฎหมายจะต้องทราบถึงความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องนั้น ๆ ให้ชัดเจนเสียก่อนจึงจะสามารถนำกฎหมายไปใช้ได้ถูกต้องและเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งนี้โดยพิจารณาจากตัวอักษรและความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ ไปพร้อมกัน

ในการใช้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ของบิดามารดาและบุตรนั้น จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติของกฎหมายมีเจตนารมณ์ที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของ “บุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย” (legitimate child) เท่านั้น ยังไม่ประสงค์จะคุ้มครองสิทธิของบุตรนอกสมรสหรือบุตรนอกกฎหมาย (illegitimate child)

แม้จะเป็นบุตรที่เกิดจากบิดามารดาตามความเป็นจริง (de facto) ก็ตาม ดังนั้นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้นจึงมีสิทธิต่าง ๆ ได้ตามที่กฎหมายกำหนด เช่น สิทธิในการใช้ชื่อสกุลของบิดา สิทธิในการเรียกร้องค่าอุปการะเลี้ยงดู ฯลฯ เป็นต้น เมื่อทราบเจตนารมณ์เช่นนี้แล้วหากมีข้อเท็จจริงที่จะต้องวินิจฉัยเกี่ยวกับสิทธิของบุตรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์แล้วก็จะสามารถใช้กฎหมายเพื่อปรับกับข้อเท็จจริงได้อย่างถูกต้อง

เพื่อความเข้าใจอันดี จะขอยกตัวอย่างอีกกรณีหนึ่งในกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก ในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิโดยธรรมในการรับมรดก ตามมาตรา 1627 ซึ่งบัญญัติว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้น ให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้” ในการใช้กฎหมายแพ่งลักษณะมรดกเกี่ยวกับสิทธิของทายาทโดยธรรมในการรับมรดกนั้น จะต้องพิจารณากฎหมายตามตัวอักษรและความมุ่งหมายไปพร้อม ๆ กัน เมื่อพิจารณาจากตัวอักษรคำว่า “บุตรนอกกฎหมาย” จะมีสิทธิรับมรดกของบิดาหรือไม่ จะต้องพิจารณาจากความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ในเรื่องนี้ด้วยว่าเป็นอย่างไร จะเห็นได้ว่ากฎหมายแพ่งลักษณะมรดกมีความแตกต่างจากกฎหมายแพ่งลักษณะครอบครัว เพราะกฎหมายประสงค์ที่จะให้บุตรที่เป็นผู้สืบสันดานหรือบุตรตามความเป็นจริง (de facto) มีสิทธิในการรับมรดกของบิดาด้วย การใช้กฎหมายลักษณะมรดกในเรื่องนี้จึงต้องให้สิทธิบุตรที่เป็นผู้สืบสันดานตามความเป็นจริง แม้จะเป็นบุตรนอกกฎหมายแต่หากบิดาได้รับรองแล้วก็มีสิทธิรับมรดกของบิดาได้เช่นเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 508/2519

บิดามีหน้าที่อุปการะเลี้ยงดูเฉพาะบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายเท่านั้น บุตรนอกกฎหมายที่บิดารับรองแล้วมีสิทธิเพียงรับมรดกในฐานะเป็นทายาทโดยธรรมตามมาตรา 1629 จึงไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนในเหตุขาดไร้อุปการะตามกฎหมาย จากผู้กระทำละเมิด ทำให้บิดาถึงแก่ความตาย

3) หลักทั่วไปในการใช้กฎหมายแพ่งมีความแตกต่างกับการใช้กฎหมายอาญา

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าหลักทั่วไปในการใช้กฎหมายกับข้อเท็จจริงในทางแพ่งนั้น จะต้องใช้ให้ถูกต้องและเป็นธรรมแก่คู่กรณี เพราะคดีแพ่งเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างเอกชนด้วยกันเอง ดังนั้น เมื่อเอกชนมีข้อพิพาทระหว่างกันในทางแพ่งไม่ว่าในเรื่องการทำนิติกรรมสัญญาหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว มรดก กฎหมายแพ่งซึ่งได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อความถูกต้องเป็นธรรมระหว่างคู่กรณีจึงต้องใช้ให้เกิดความเป็นธรรมดังกล่าว โดยศาลจะต้องพิจารณาทั้งตัวอักษรและความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ และตัดสินคดีเพื่อให้ความยุติธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่าย

แต่กฎหมายอาญานั้นเป็นกฎหมายมหาชน ได้บัญญัติขึ้นมาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม และป้องปรามมิให้เกิดการทำความผิดซึ่งกระทบการเทือนต่อสิทธิของบุคคลอื่นทั้งในด้านชีวิต ร่างกายและทรัพย์สิน การบังคับตามกฎหมายอาญาจึงมีบทลงโทษที่รุนแรงและเด็ดขาด เช่น ประหารชีวิต จำคุก กักขัง ฯลฯ การใช้กฎหมายอาญาลงโทษผู้กระทำความผิดจึงต้องใช้ด้วยความระมัดระวังหรือใช้อย่างเคร่งครัดตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 2 ว่า “บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้...” ดังนั้น การใช้กฎหมายอาญาจึงต้องใช้ปรับกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาจากหลักเกณฑ์หรือองค์ประกอบของกฎหมายตามตัวอักษรโดยไม่ต้องพิจารณาเจตนารมณ์ของกฎหมายแต่อย่างใด ตามคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิดและไม่มีโทษ” (No punishment without law) ตัวอย่างเช่น ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 บัญญัติว่า “ผู้ใดข่มขืนกระทำชำเราหญิงซึ่งมิใช่ภริยาของตน.....มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สี่ปีถึงยี่สิบปีและปรับตั้งแต่แปดพันบาทถึงสี่หมื่นบาท” ถ้าพิจารณาตามตัวอักษรจะเห็นได้ว่าความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราต้องกระทำต่อผู้เป็นหญิงเท่านั้น ชายที่ได้ผ่าตัดร่างกายเพื่อแปลงเพศเป็นหญิง ตามกฎหมายยังเป็นชายอยู่การกระทำผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 276 จึงกระทำต่อ

บุคคลดังกล่าวไม่ได้ การใช้กฎหมายอาญาจะต้องใช้โดยพิจารณาจากตัวอักษรนี้เท่านั้น โดยไม่ต้องไปคำนึงถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องนี้แต่อย่างใด

3.2 การตีความกฎหมาย

การตีความกฎหมาย หมายถึง การค้นหาความหมายของกฎหมายที่มีถ้อยคำไม่ชัดเจนหรือกำกวมหรือมีความหมายได้หลายทาง เพื่อหยั่งทราบว่าถ้อยคำของบทบัญญัติของกฎหมายนั้นมีความหมายอย่างไร

การตีความกฎหมาย โดยปกติจะกระทำเมื่อมีข้อสงสัยในความหมายของกฎหมาย ถ้ากฎหมายชัดเจนอยู่แล้วก็ไม่ต้องตีความ เหตุที่ต้องมีการตีความกฎหมายก็เพราะกฎหมายมีถ้อยคำกำกวม ไม่ชัดเจนหรือมีความหมายได้หลายอย่าง แต่เพื่อที่จะใช้กฎหมายนั้นให้ได้ก็ต้องแปลหรือตีความให้ได้ เมื่อได้ความหมายที่ชัดเจนแล้วจะได้นำไปปรับใช้กับข้อเท็จจริงที่ต้องการวินิจฉัยได้ต่อไป

ตัวอย่างเช่น กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 ที่ได้เคยยกตัวอย่างมาแล้วในเรื่องการใช้กฎหมาย มีข้อความว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้ว และบุตรบุญธรรมนั้นให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้” เมื่อพิจารณาจากถ้อยคำของกฎหมายที่ว่า “บุตรชอบด้วยกฎหมายที่บิดารับรองแล้ว” จะทำให้เกิดความสงสัยได้ว่ามีความหมายว่าอย่างไร เพราะการรับรองบุตรของบิดาอาจทำได้หลายวิธี เช่น ในความหมายอย่างแคบ หมายถึง การจดทะเบียนรับรองบุตรเท่านั้น แต่ถ้าพิจารณาถึงความหมายอย่างกว้างอาจหมายถึงการที่บิดาได้มีพฤติกรรมที่แสดงออกแก่บุคคลทั่วไปในการยอมรับว่าบุตรนอกกฎหมายที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นบุตรของตน เช่น การให้ใช้นามสกุล การอุปการะเลี้ยงดูให้การศึกษา เป็นต้น คำพิพากษาฎีกาที่ 1601/2492 วินิจฉัยว่า “..... สำหรับกรณีที่บิดารับรองบุตรตามมาตรา 1627 นี้ หาใช่การรับรองที่ต้องมีพิธีดังที่บัญญัติไว้ตามมาตรา 1523 ไม่ เป็นคนละเรื่องกัน การรับรองโดยทะเบียนคนเกิดและ โดยเปิดเผยอย่างพฤติการณ์ในคดีนี้ย่อมสมบูรณ์ตามมาตรา 1627.....”

การที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่าการรับรองบุตรให้หมายความถึงการรับรองบุตรตามความเป็นจริงหรือโดยพฤตินัยนั้นไม่ได้หมายถึงการจดทะเบียนรับรองบุตรตามมาตรา 1523 เป็นการตีความอย่างกว้างเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม เนื่องจากคนไทยในชนบทจำนวนมากมักสมรสกันโดยไม่ได้จดทะเบียนสมรส เนื่องจากความไม่รู้กฎหมายหรือบางท้องถิ่นในชนบทที่ห่างไกลความเจริญ การคมนาคมไม่สะดวก เกิดปัญหาและอุปสรรคในการไปจดทะเบียนที่อำเภอ ดังนั้นบุตรที่เกิดมาส่วนใหญ่จึงเป็นบุตรนอกกฎหมายของบิดา แต่ในความเป็นจริงก็เป็นบิดาและบุตรกันจริง บิดาก็ได้เลี้ยงดูให้ความอุปการะจนเป็นที่ทราบกันทั่วไปในชุมชนนั้น การที่บิดาตายลงและไม่ให้ทรัพย์มรดกตกทอดแก่บุตรย่อมไม่เป็นธรรม เมื่อบิดายอมรับว่าเป็นบุตรตามความเป็นจริงแล้วก็ไม่มีความประสงค์ที่จะปฏิเสธไม่ให้บุตรนอกสมรสที่บิดารับรองแล้วนั้นมีสิทธิรับมรดกของบิดา

3.2.1 หลักเกณฑ์การตีความกฎหมายแพ่ง

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4 วรรคแรกที่ว่า “อันกฎหมายนั้นท่านว่าต้องใช้ในบรรดากรณีซึ่งต้องด้วยบทบัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษรหรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ” แสดงให้เห็นว่าการตีความกฎหมายแพ่งนั้นมีหลักเกณฑ์เช่นเดียวกับการใช้กฎหมายแพ่ง กล่าวคือ การตีความจะต้องค้นหาความหมายของบทบัญญัติของกฎหมายและเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น ๆ ไปพร้อม ๆ กัน จึงจะได้ความหมายที่ถูกต้องแท้จริงของกฎหมายนั้น การที่มีผู้พยายามอธิบายว่าการตีความกฎหมายนั้นให้ตีความตามตัวอักษรก่อน ถ้าได้ความชัดเจนตามตัวอักษรแล้วก็ไม่ต้องพิจารณาเจตนารมณ์ของกฎหมายอีกก็ดี หรือถ้าได้ตีความตามตัวอักษรแล้วจะได้ความหมายไว้ชั้นหนึ่งก่อน เมื่อคิดค้นหาเจตนารมณ์ของกฎหมายต่อไปก็จะได้ความหมายตามเจตนารมณ์อีกความหมายหนึ่งต่างหากก็ดีจึงไม่น่าจะต้องเพราะความหมายตามตัวอักษรลอย ๆ ไม่มี ตัวอักษรไม่สามารถแสดงความหมายที่ชัดเจนได้ในตัวของมันเอง การพิจารณาความหมายของตัวอักษรจะต้องพิจารณาร่วมกับข้อความแวดล้อมอื่น ๆ ประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นเหตุผล ความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายไปพร้อม ๆ กัน ความหมายของตัวอักษรจึงจะปรากฏแน่นอนชัดเจนขึ้นมา การ

แยกความหมายตามตัวอักษรและความหมายตามเจตนารมณ์จึงเป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ การตีความกฎหมายจึงเป็นกระบวนการค้นหาความหมายของกฎหมายจากการพิเคราะห์ถ้อยคำตามตัวอักษร โดยคำนึงถึงเหตุผลและเจตนารมณ์ของกฎหมายเรื่องนั้นพร้อมกันไปในขณะที่เดียวกัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย ได้อธิบายเปรียบเทียบถึงการตีความหมายถ้อยคำของกฎหมายแต่ละคำว่าจะมีความหมายกว้างหรือแคบอย่างไรนั้นเปรียบเสมือนการเป่าลูกโป่ง โดยมีตัวอักษรหรือบทบัญญัติของกฎหมายเป็นตัวยูนิฟิเคชันและมีความหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายเหมือนลมที่เป่าเข้าไป ตัวหนังสือของบทบัญญัติแห่งกฎหมายนั้นสามารถให้ความหมายได้หลายอย่างมีทั้งความหมายอย่างแคบและอย่างกว้างเป็นชั้น ๆ มีลักษณะยืดหยุ่นคล้ายตัวยูนิฟิเคชันที่ค่อย ๆ ถูกเป่าลมเข้าไป ดังนั้นการตีความจึงต้องเริ่มต้นที่การพิเคราะห์ตัวหนังสือหรือถ้อยคำของกฎหมายนั้นก่อนเพื่อดูว่าตัวหนังสือหรือถ้อยคำของกฎหมายนั้นสามารถให้ความหมายได้หลากหลายได้มากน้อยเพียงไร หลังจากนั้นจึงมาค้นหาเหตุผลและความมุ่งหมายของบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าวเพื่อเอามาเป็นตัวกำหนดว่าจะเอาความหมายอันไหนดี ทั้งนี้โดยการคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่สำคัญในการใช้และตีความกฎหมายคือต้องพิจารณาถึงความถูกต้องเป็นธรรมแก่คู่กรณีเสมอ

1) การวิเคราะห์ตัวอักษร

การวิเคราะห์ถ้อยคำของบทบัญญัติของกฎหมายตามตัวอักษรนั้น ก็เพื่อที่จะทราบว่าถ้อยคำนั้นมีความหมายหลากหลายหรือมีขอบเขตกว้าง แคบ แตกต่างกันอย่างใด ความหมายของถ้อยคำตามตัวอักษรหรือที่เรียกว่าคำศัพท์นั้นอาจแยกออกได้เป็น 2 ประการ คือ

(1) **คำศัพท์ธรรมดาหรือศัพท์สามัญ** ในการบัญญัติกฎหมายนั้นผู้ร่างกฎหมายอาจใช้ถ้อยคำสำนวนตามที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในสังคม ถ้อยคำเหล่านั้นก็จะมีความหมายตามที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไปเข้าใจกัน เช่น บิดามารดาก็หมายถึง พ่อ แม่ บุตรก็หมายถึง ลูก เป็นต้น นอกจากนี้ความหมายของถ้อยคำตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ก็คือเป็นคำศัพท์ธรรมดาด้วย ดังคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1288/2508 ที่ได้พิพากษาเอาไว้ว่าเมื่อตามพระราชบัญญัติจราจรทางบกไม่มีบทวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “แซง”

ไว้แต่ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 นั้น คำว่า “แข่ง” หมายถึงกริยาที่แทรกหรือเสียด ซึ่งหมายความว่าเบียดเข้าไปหรือเสียดเข้าไป เมื่อไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษ โดยเฉพาะก็ต้องตีความหมายธรรมดา

(2) **ศัพท์กฎหมายหรือศัพท์ทางวิชาการ** ในการบัญญัติกฎหมายนั้น นอกจากผู้ร่างจะใช้ถ้อยคำธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไปแล้ว ผู้ร่างยังจำเป็นที่จะต้องใช้ถ้อยคำที่เป็นศัพท์กฎหมายหรือศัพท์ทางวิชาการ เพื่อให้เกิดความชัดเจน แน่นอน รัดกุม นอกจากนี้ในการบัญญัติกฎหมายนั้นอาจมีการนำเอากฎหมายจากต่างประเทศมาใช้ในประเทศไทย จึงอาจมีการนำคำศัพท์กฎหมายหรือศัพท์ทางวิชาการมาใช้ในการร่างกฎหมายด้วย เช่น คำว่า “หนี้” นั้นชาวบ้านทั่วไปย่อมเข้าใจว่าหมายถึงหนี้เงินหรือการที่ไปกู้เงินแล้วเป็นหนี้เขา แต่ในทางกฎหมายนั้น หนี้ หมายถึง ความผูกพันระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้โดยที่ลูกหนี้จะต้องทำการชำระหนี้แก่เจ้าหนี้โดยการกระทำการ งดเว้นกระทำการหรือส่งมอบทรัพย์สินให้แก่เจ้าหนี้ เป็นต้น

2) การวิเคราะห์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

การวิเคราะห์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายคือการค้นหาความมุ่งหมายอันแท้จริงของกฎหมายว่าเป็นอย่างไร โดยปกติกฎหมายบัญญัติขึ้นก็เพื่อจะเป็นไปตามเจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง การแสดงความมุ่งหมายทำได้โดยเลือกถ้อยคำที่ผู้ร่างกฎหมายเห็นว่ามี ความหมายสอดคล้องกับเจตนารมณ์ในเบื้องต้น ดังนั้นเราจึงทราบความมุ่งหมายได้โดยอาศัยถ้อยคำในตัวของกฎหมายนั่นเอง แต่ในบางครั้งเพียงแค่พิจารณาจากตัวอักษรเท่านั้นอาจมีความหมายไม่ชัดเจน การวิเคราะห์กฎหมายตามเจตนารมณ์จึงมีความมุ่งหมายเพื่อให้ได้ความหมายอันแท้จริงตามตัวอักษร

หลักในการวิเคราะห์ตามเจตนารมณ์ของกฎหมายมีดังต่อไปนี้

(1) **วิเคราะห์จากที่มาของบทบัญญัติของกฎหมาย** กฎหมายมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองเหมือนอย่างปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลาย เช่น ฝนตก พายุร้อง แต่กฎหมายมีแหล่งที่มาจากหลายสิ่งหลายอย่าง เช่น ศาสนา ศิลธรรม จารีตประเพณีหรือหลักกฎหมายทั่วไปของนานาอารยประเทศ ฯลฯ เป็นต้น การที่เราจะทราบถึงเจตนารมณ์ของกฎหมาย

ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็อาจจะวิเคราะห์ได้จากที่มาของบทบัญญัตินั้น ๆ เช่น กฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ บรรพ 5 ลักษณะครอบครัว มาตรา 1437 บัญญัติว่า “การหมั้นจะสมบูรณ์ เมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้แก่หญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้น

เมื่อหมั้นแล้วให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิของหญิง

สินสอด เป็นทรัพย์สินซึ่งฝ่ายชายให้แก่บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองฝ่ายหญิงแล้วแต่กรณี เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส ถ้าไม่มีการสมรสโดยมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิง หรือมีพฤติการณ์ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ ทำให้ชายไม่สมควรหรือไม่อาจสมรสกับหญิงนั้น ฝ่ายชายเรียกสินสอดคืนได้.....”

จากบทบัญญัติในมาตรา 1437 ดังกล่าวนี้อาจมีปัญหาคือจะต้องวินิจฉัยว่าการที่หญิงผิดสัญญาหมั้นชายจะเรียกของหมั้นคืนได้หรือไม่ก็ดี หรือถ้าหญิงถูกบีบบังคับจากบิดามารดาให้ทำการสมรสกับชายและภายหลังผิดสัญญาไม่ยอมสมรสกับชายก็ตีจะถือว่า เป็น “เหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงหรือมีพฤติการณ์ซึ่งฝ่ายหญิงต้องรับผิดชอบ” ที่ฝ่ายชายจะเรียกสินสอดคืนได้หรือไม่นั้น ถ้าเราวิเคราะห์ถึงเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้ เราก็จะทราบว่ากฎหมายนี้มีที่มาจากจารีตประเพณีของไทย ซึ่งพัฒนามาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยและกรุงศรีอยุธยาในกฎหมายลักษณะผัวเมีย การตีตามกฎหมายจึงต้องพิเคราะห์ถึงกฎหมายและจารีตประเพณีดังกล่าวประกอบ

ตัวอย่างอีกกรณีหนึ่งคือประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 149 บัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใด ๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อเปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” การที่จะตีความคำว่า “นิติกรรม” ก็ดีหรือคำว่า “การใด ๆ” ก็ดีเราจะทราบความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของกฎหมายมาตรานี้ ก็จะต้องทราบว่ามิที่มาจากหลักกฎหมายของเยอรมันที่ประสงค์จะแยกการแสดงเจตนาของมนุษย์ในการผูกพันกันทางกฎหมายด้วยความสมัครใจออกจากการกระทำที่เป็น “นิติเหตุ” เช่น ละเมิด จัดการงานนอกสั่ง และลาภมิควรได้ซึ่งเป็นการผูกพันกันโดยไม่ได้เกิดจากความสมัครใจแต่เป็นไป

ตามที่กฎหมายบัญญัติ ดังนั้น คำว่า “การใด ๆ” จึงต้องตีความหมายอย่างแคบว่าเป็น การแสดงเจตนากระทำการผูกพันทางกฎหมายด้วยความสมัครใจเท่านั้น มิใช่ความหมายอย่างกว้างที่หมายถึงการกระทำทุกชนิดของบุคคล

(2) **วิเคราะห์จากตำแหน่งหรือหมวดหมู่ของกฎหมาย** การพิจารณาจาก ตำแหน่งหรือหมวดหมู่ของกฎหมายว่าอยู่ภายใต้หมวดหมู่ ลักษณะหรือ บรรพใดแล้วก็ อาจจะทำให้เราทราบถึงความมุ่งหมายของบทบัญญัติของกฎหมายนั้นก็ได้ เช่น ประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 บัญญัติว่า “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้าม ชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพ้นวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยอันดีของ ประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”

เมื่อพิจารณาดำเน่งของมาตรา 150 จะพบว่า อยู่ในบรรพ 1 หลักทั่วไป ลักษณะ 4 นิติกรรม หมวด 1 บทเบ็ดเสร็จทั่วไปเช่นเดียวกับมาตรา 149 ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ นิติกรรมโดยเฉพาะจึงต้องตีความว่า “การใด” หมายถึง การทำนิติกรรมเท่านั้น ไม่ รวมถึงการกระทำที่เป็นนิติเหตุ เช่น ละเมิด การจัดการงานนอกสั่ง หรือลาภมิควรได้ เพราะอยู่กันคนละหมวดคนละลักษณะ

แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1050 บัญญัติว่า “การใด ๆ อันผู้เป็น หุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งได้จัดทำไปในทางที่เป็นธรรมดา การค้าขายของห้างหุ้นส่วนนั้น ท่านว่าผู้เป็นหุ้นส่วนหมดทุกคนย่อมมีความผูกพันในการนั้น ๆ ด้วย และจะต้องรับผิดชอบ ร่วมกันโดยไม่จำกัดจำนวนในการชำระหนี้อันได้ก่อให้เกิดขึ้นเพราะจัดการไปเช่นนั้น” ตำแหน่งของมาตรา 1050 อยู่ในบรรพ 3 เอกเทศสัญญา ลักษณะ 22 หุ้นส่วนบริษัท หมวด 2 ห้างหุ้นส่วนสามัญ ในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้เป็นหุ้นส่วนกับบุคคลภายนอก ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้เป็นหุ้นส่วนทุกคนจะต้องร่วมกันรับผิดชอบในการกระทำใด ๆ ที่ผู้ เป็นหุ้นส่วนอื่นได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลภายนอกไม่ว่าการกระทำนั้นจะเกิดจาก นิติกรรม เช่น การผิดสัญญากับบุคคลภายนอก หรือเกิดจากนิติเหตุ เช่น การที่ผู้เป็นหุ้น ส่วนผู้จัดการกระทำละเมิดโดยการขับไล่ไปชนบุคคลนอกได้รับบาดเจ็บก็ตาม ดังนั้นคำว่า

“การใด ๆ” ในมาตรา 1050 นี้จึงมีความหมายกว้างกว่าคำว่า “การใด” ตามมาตรา 150 ซึ่งหมายถึงเพียงแต่นิติกรรมเท่านั้น

(3) วิเคราะห์จากถ้อยคำของบทบัญญัตินั้น ๆ การอ่านถ้อยคำในด้วบทกฎหมายทุก ๆ คำอย่างพินิจพิเคราะห์ และอ่านทุกคำอย่างติดต่อเชื่อมโยงกัน จนประกอบเป็นบทกฎหมายบทหนึ่ง ก็อาจจะทำให้เราทราบถึงเหตุผลของเรื่องหรือความมุ่งหมายของบัญญัตินั้น ๆ ได้ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิด จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

ในการตีความคำว่า “สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด” ว่าจะหมายถึงสิทธิใดบ้าง เมื่ออ่านถ้อยคำในมาตรา 420 ทุกคำอย่างพินิจพิเคราะห์ประกอบกันแล้ว จะพบความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ของบทบัญญัติมาตรานี้ว่าประสงค์จะให้หมายถึง “สิทธิเด็ดขาด หรือสิทธิมนุษยชน” เช่น สิทธิในชีวิต ร่างกาย อนามัย ทรัพย์สินซึ่งเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยรัฐ ดังนั้นสิทธิเรียกร้องทางหนี้ซึ่งเป็นสิทธิที่เอกชนมีต่อกันเองจึงไม่อยู่ในความหมายของคำว่า “สิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด” ตามมาตรานี้

(4) วิเคราะห์ถึงสถานการณ์ในขณะที่บัญญัติกฎหมายนั้น เพื่อให้รู้เจตนารมณ์และเหตุผลของผู้บัญญัติกฎหมายในขณะที่บัญญัติกฎหมายนั้น การพิจารณาถึงสถานการณ์ของบ้านเมืองทางเศรษฐกิจหรือการเมืองซึ่งเป็นสาเหตุในการที่รัฐบาลจะออกกฎหมายใช้บังคับแก่เรื่องหนึ่งเรื่องใดนั้นอาจทำให้ทราบความมุ่งหมายของกฎหมายนั้นได้ เช่น ในปี พ.ศ.2519 มีการเรียกร้องสิทธิของหญิงให้เท่าเทียมกับชาย จึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัวยุคใหม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันดังกล่าว ดังนั้น บทบัญญัติในเรื่องสิทธิหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาที่ได้มีการแก้ไขไปในปี พ.ศ. 2519 จึงมีเจตนารมณ์ที่จะให้สิทธิของหญิงเท่าเทียมกับชาย

นอกจากนี้การวิเคราะห์เจตนารมณ์ของกฎหมายอาจพิจารณาได้จากคำปรารภที่แสดง ความมุ่งหมายของกฎหมายนั้น ๆ นอกจากคำปรารภแล้วยังมีบันทึกหลักการและเหตุผลในการเสนอร่างกฎหมายโดยคณะรัฐมนตรี หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตามบันทึกหลักการและเหตุผลจะปรากฏความมุ่งหมายหรือเจตนารมณ์ ของกฎหมายไว้ด้วย โดยหาได้จากโฆษณาต่อท้ายกฎหมายที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

3.2.2 การตีความกฎหมายแพ่งแตกต่างกับการตีความกฎหมายอื่น ๆ

กฎหมายแต่ละประเภทมีลักษณะที่ในการตีความแตกต่างกันไป ถ้าเป็นกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายเอกชนก็ต้องตีความตามตัวอักษรและเจตนารมณ์ไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายในลักษณะเท่าเทียมกัน ถ้าเป็นกฎหมายอาญาก็ต้องคำนึงถึงหลักโดยทั่วไปของการตีความที่ว่ากฎหมายอาญาต้องตีความโดยเคร่งครัด ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ว่า “ไม่มีกฎหมาย ไม่มีความผิดและไม่มีโทษ” นั่นเอง

ถ้าเป็นกฎหมายสังคม ก็ต้องรู้ถึงปัญหาอันเป็นเหตุให้มีกฎหมายนั้นขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยในการตีความให้ดีขึ้น เช่น กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองแรงงาน มีความมุ่งหมายที่คุ้มครองการใช้แรงงานของลูกจ้าง เป็นต้น

ถ้าเป็นกฎหมายมหาชน ก็ต้องพิจารณาว่ากฎหมายนั้นมีเหตุผลหรือเจตนารมณ์พิเศษอย่างไร ทั้งนี้เนื่องมาจากกฎหมายมหาชนเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชน เป็นกฎหมายที่จัดระเบียบสังคม ดังนั้นเมื่อกรณีขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของส่วนรวมกับประโยชน์ส่วนตัวเกิดขึ้น ก็ต้องตีความในทางประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าต้องตีความให้เสียเปรียบแก่ฝ่ายเอกชน เพียงแต่การตีความในกฎหมายมหาชนนั้นต้องพิจารณาให้ผลประโยชน์ส่วนรวมกับผลประโยชน์ส่วนตัวที่ได้แย้งกันเกิดความเป็นธรรมที่สุด